

Offentliggjort første gang i *Grundtvigs Værker* version 1.25, maj 2025

Indledningen er redigeret af Krista Stinne Greve Rasmussen og Kirsten Vad
Tilsyn ved ph.d. Vibeke A. Pedersen

Denne pdf er en læseversion af værkets indledning. Værket findes digitalt med
punktkommentarer, tekstredigering og faksimiler på www.grundtvigsværker.dk

PDF ved Kim Steen Ravn

Copyright: *Grundtvigs Værker* 2025

Indledning til

“Guds Fred” , “Den sidste Fiende” og “Lovsang”

ved Katja Gottlieb

Indhold

- 1 Baggrund
- 2 “Guds Fred”
- 3 “Den sidste Fiende”
- 4 “Lovsang”
- 5 Anvendt litteratur

1 Baggrund

Grundtvig publicerede fra 1845 regelmæssigt salmer og andre tekster i *Dansk Kirketidende*, men tolvte søndag efter Trinitatis, den 7. september 1851 dannede tidsskriftet rammen om hele tre salmer, der alle er blevet centrale i Grundtvigreceptionen. Som Anders Malling beskriver det i *Dansk Salmehistorie*, må det betegnes som “en høst over middel” (Malling 1966, s. 85).

2 “Guds Fred”

Den første af de tre salmer, som Grundtvig udgav i *Dansk Kirketidende* den 7. september 1851, er i dag kendt under førstelinjen “Urolige Hjerter!”. Den er optaget som nummer 44 i *Den danske Salmebog* (2002). I førstetrykket havde salmen titlen “Guds Fred”, og bestod af 5 strofer à 7 verselinjer. Man bemærker indledningsvis

salmens markante skriftbillede. Indrykningen på de første 4 korte linjer, der rimer A-b-A-b, understreger en uro, der falder til ro i strofens sidste 3 linjer, som rimer c-c-c. Skanderer man førstetrykket, tegner sig en smuk og regelmæssig versgang, der er bygget op af amfibracher (–) og jamber (–). Det er ikke et typisk valg af metrum for Grundtvig, der ofte anvendte trokæen (–).

Salmens udsigelsesmæssige forhold er heller ikke et klassisk valg for Grundtvig. Som Katrine Frøkjær Baunvig har beskrevet det, anvendte Grundtvig i hovedparten af sine salmer en pluralisform som subjekt (Baunvig 2013, s. 88). I “Guds Fred” er subjektet derimod en singularisform, og salmen er konstrueret som en henvendelse fra det udsigende jeg til det “Urolige Hjerte”, der benævnes i første og sidste strofe. På den måde mimer salmen den fortrolige kommunikationssituation, som karakteriserer tænkeren og kirkefaderen Augustins hovedværk *Bekendelser* (397-401), der er udformet som en henvendelse til Gud, og i indledningen rummer de berømte ord: “For du har skabt os til dig, og vort hjerte er uroligt, indtil det finder hvile i dig” (Augustin 2018, s. 21).

I “Guds Fred” behandler Grundtvig almenmenneskelige følelser som uro og tvivl – følelser, som også det kristne menneske kan kæmpe med, på trods af at troen på Gud, der tæller menneskets “Tanker og Hovedhaar”, jf. Matt 10,30, burde gøre tvivl overflødig. Den kristne fik, som det beskrives i strofe 2, vers 7, skænket Guds fred som gave ved sin dåb, og er således omfattet af den, ligesom kristne har været siden, den opstandne Jesus første gang mødte disciplene med ordene “Fred være med jer!”, jf. Joh 20,19.

I de følgende strofer besynges den fred, som titlen benævner. Det er en “Guds Fred”, som englene kender, og som Grundtvig iklæder en kvindelig dragt: “Hun holder for Dørren, / Den deiligste Brud, / Vil ei du med hende med Glæde gaae ud, / Med Favntag udbryde: “Velkommen fra Gud!” (strofe 3, vers 5 f.). Herfra rundes salmen af med en opfordring til det urolige hjerte om at tage imod Guds fred. Gør mennesket det, vil Guds paradis være en realitet, og det himmelske vil give genklang i det jordiske (strofe 5).

3 “Den sidste Fiende”

Den salme, der i dag er optaget som salme nummer 542 i *Den danske Salmebog* (2002), “Døden er den sidste fjende”, bærer i førstetrykket titlen “Den sidste Fiende”. Med titlen henvises indirekte til apostlens Paulus’ første brev til den kristne menighed i Korinth, hvori han adresserer en række problemstillinger i menigheden og søger at udbygge og befæste menighedens tro. Blandt andet behandler Paulus spørgsmålet om død og opstandelse, og han skriver: “som den sidste fjende tilintetgøres døden”, jf. 1 Kor 15,26.

Salmen består af 4 strofer à 6 verselinjer, der følger rimskemaet A-A-b-C-C-b. Versfoden er trokæisk (–), og det bemærkes, at Grundtvig har truffet det noget atypiske valg at lade linjerne 3 og 6 slutte på det samme ord i alle fire strofer frem for at lade dem rime. Anders Malling betegner dette som “ejendommeligt” og beskriver, at “det udtrykker en betaget dvælen ved tanken” (Malling 1962, s. 310). Jørgen

Kjærgaard beskriver det som “et bevidst greb fra digterens side. Som et ekko eller en reliefvirkning bliver tankegangen i hvert vers dermed fremhævet” (Kjærgaard 2008, s. 512).

Salmens afsæt er i nuet, hvor bevidstheden om, at mennesket står over for døden, danner udgangspunktet. Rent udsigelsesmæssigt placerer salmen sig i den store gruppe af Grundtvig-salmer, der har en pluralisform som subjekt, men på samme måde som i salmen “Guds Fred” er henvendelsen rettet mod jeg’et selv, der omtales i 2. person ental: “Døden er den sidste Fiende, / Vi med Gud skal overvinde, / Gud med os skal træde paa; / O, min Sjæl! gid kun du vidste” (strofe 1). Mennesket står i salmen over for en død, der er så konkret som en virkelig fjende.

Derfor må døden, som det beskrives i strofe 2, da også frygte sig selv: “Døden selv maa vist nok grue / For den sidste Banetue, / For sit eget Banesaar”. Døden er, set fra dødens perspektiv, endelig. Døden er ‘det sidste’. For den kristne derimod er døden, som det beskrives i strofe 3, begyndelsen på det evige liv, og med denne bevidsthed kan den kristne slutte sig til den evige lovsang, som englene synger og videregiver til menneskene (strofe 4). Som Katrine Frøkjær Baunvig har beskrevet det i forbindelse med salmen “Et Barn er født i Behlehem”: “Grundtvig slår fast, at ‘Guds Engle’ lærer menneskene – i teksten ‘os’ – at synge ‘Halleluja, Halleluja’. Hermed bliver menneskene til engle” (Baunvig 2024, s. 49).

4 “Lovsang”

Betragter man de tre salmer, der indledte *Dansk Kirketidende* den 7. september 1851, i forlængelse af hinanden, falder de i en naturlig orden. Fra den første, “Guds Fred”, hvor det urolige hjerte gør sig smerte over den menneskelige tilværelse, over “Den sidste Fiende”, hvor det udsigende jeg maner til sejr over døden, til salmen “Lovsang”, der har førstelinjen “Alt hvad som Fuglevinger fik”. Salmen er optaget som nummer 10 i *Den danske Salmebog* (2002).

“Lovsang” er af Christian Thodberg betegnet som Grundtvigs “hovedsalme” (Thodberg 1983, s. 167), og Poul Borum har kaldt den “Grundtvigs smukkeste programerklæring for salmedigtningen” (Borum 1983, s. 141). Salmen består af fem strofer, der hver især er bygget op af 6 verselinjer med rimskemaet a-a-B-c-c-B. Versfoden er jambisk (–). Også i denne salme står udsigelsesforholdet mellem jeg’et og selvet, der adresseres som “Min Sjæl” i strofe 2, vers 1, og i strofe 4, vers 1.

Med blikket løftet mod fuglene og deres lovsang forstår mennesket, at det i kraft af sin evne til at tænke og tale er givet de “De allerbedste Vinger” og friest udfolder sit “Aandefang”, når det slutter sig til sangen til Guds ære (strofe 2). Mennesket er, som Poul Borum beskriver det, “skabningens krone, det er det bedste og det frieste væsen på jord, frit i modsætning til dyrene, fordi det har en sjæl” (Borum 1983, s. 143). På den baggrund opfordrer mennesket sin sjæl til at vågne op og tage del i lovsangen til ære for Gud, der har set i nåde til mennesket (strofe 4). Gennem lovsangen kan mennesket svinge sig fri af det jordiske og vende sig mod himmelen, og således til evig tid prise Gud (strofe 5). Salmen bliver, med Poul Borums ord, således både “lovsang,

opfordring til lovsang og refleksion over begrebet lovsang” (Borum 1983, s. 143), eller som Christian Thodberg beskriver det “en mikrokosmisk frelseshistorie, og den er med rette en af de mest yndede salmer i den danske tradition” (Thodberg 1983, s. 169).

5 Anvendt litteratur

- Augustin (2017) *Augustins bekendelser*, udg. af Torben Damsholt. København.
- Baunvig, Katrine Frøkjær (2013) *Forsamlingen først. N.F.S. Grundtvigs og Émile Durkheims syn på fællesskab*. Aarhus.
- Baunvig, Katrine Frøkjær (2024) *Grundtvig og monstrene*. Odense.
- Borum, Poul (1982) *Digteren Grundtvig*. København.
- Malling, Anders (1962) *Dansk salmehistorie*, bind 1. København.
- Malling, Anders (1966) *Dansk salmehistorie*, bind 5. København.
- Kjærgaard, Jørgen (2008) *Salmehåndbog*, 2. udg., bind 1-2: bind 2 (2008): *Salmekommentarer – til salmerne i Den Danske Salmebog 2002* [2003]. København.
- Thodberg, Christian (1983) “Grundtvig som salmedigter” i *Grundtvig og grundtvigianismen i nyt lys. Hovedtanker og udviklingslinier fra de senere års Grundtvigforskning*, red. Christian Thodberg & Anders Pontoppidan Thyssen, s. 163-196. Aarhus.